

Vefatının 20. Yılında Sabri F. Ülgener

Ahmed Güner SAYAR*

121

1965-1966 ders yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde makro iktisat derslerinin hocası Sabri F. Ülgener idi. Ülgener hoca derslerini ağır bir tonda mutedil Türkçe'nin enfes uslubuyla anlatır, ağırbaşlılığı ve vakarı ile biz öğrencilerinin dikkatini üzerine toplardı. Mükemmel bir kafa intizamı içersinde özümlediği Keynesyen iktisadını anlatırken iktisat teorisinin o kuru çehresi renklenirdi. Aslında Ülgener'in öğrencileri şanslıydılar. Gerçekten de usta bir hocadan ders görüyorlardı, dahası ellerinin altında özenle kaleme alınmış bir ders kitabı vardı: *Millî Gelir, İstihdam ve İktisadî Büyüme*. Görünen bu Ülgener'in ötesinde bizlerin o yıllarda pek kavrayamayacağımız esaslı bir cephesi daha vardı. O, aslında Osmanlı asırlarından süzülüp Cumhuriyet'li yıllara akan skolastik kültürün önemli bir takipçisi, hatta temsilcisiydi. Bu kültür, dünya görüşünden eserlerinde sergilediği literer uslubu sızmış, iktisat ve siyaset alanına esaslı bir referans oluşturmuştu. Hocayı bu yönüyle, değil biz öğrencilerinin, akademik yakınlarının bile kavrayamadıklarını ona asistan olunca gördüm. Bu mes'elenin sadece bir yönü!

O günlerde Ülgener'in derslerini izleyen biz öğrencileri, hepimiz, birer Türkiye sevdalısı idik. Derinden kaynamakta olan bir kazanın sathına vuran su kabarcıkları misali (masum) öğrenci kıpırdayışları ihmal edilmese bile, öğrenciler arasında katı ideolojik bölünmelerin fikrî esasları biri diğerinin içersinde, önce Türk solunun bayraktarlığını yaptığı iktisadî eşitlik [komünizm] anlayışı muğlâk ve kaypak sosyalizm anlayışına sığınarak sahneyi işgale soyunmuştu. Türk solu, sosyalizmi kullanmakla kalmıyor, hemen yanbaşında, bu defa, iktisadî hürriyetçiliğin [kapitalizm] Keynes'in rehberliğinde esaslı bir iktisat politikasına dönüşen devletçiliğe [iktisadî himayecilik] de dışını geçiriyordu. Sosyalizm ile iktisadî korumacılığı karıştıran fikrî bölünmeler aslında Türkiye sevdalısı bu saf delikanlılar için sığınılacak limanlardı. Bu sığınmışlığın ardında bundan neredeyse kırk yıl öncesi Türkiye'sinin iktisadî geriliğinin ortaya koyduğu tablonun vehameti vardı. Ülgener derslerinde dikkatli, tem-

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, SBF, İktisat Bölümü.

kinli ve hiç de teslimiyetçi olmayan yaklaşımına rağmen az gelişmişlikten kurtulmanın çıkış yolu olarak Keynesçiliği işaret ediyordu. Mevcut maddî tablonun, hürriyetlere dokunmadan, iyileştirilmesinde korumacı devletçi politikalara bel bağlamak gerekiyordu. Görülen o idi ki, Ülgener doğru yolu işaretliyordu.

Aslında Ülgener genç bir akademisyen iken, 1940'lara doğru, Webergil adese-nin aydınlığında koca bir imparatorluğun Cumhuriyet'e mirası olan olumsuz maddî tabloya eleştirel olarak herkesten daha iyi yaklaşabiliyordu. Fakat iktisadî çarkı çevirebilecek olan bireyin bir Osmanlı mirası olan anti-madde zihniyetinin eğilip bükülememesi karşısında Cumhuriyet hükümetlerinin 1930'dan beri uygulamaya koyduğu iktisadî devletçiliğe karşı da mesafeli idi. Bunda da pek haksız sayılmazdı. Zira iktisadî himayeciliğin Ziya Gökalp'ci versiyonunun (rivayetinin) zaman içerisinde enstenklerini yitirip hantal yapıyı sürdürmede ona can suyu olduğunu görmüştü. List-Gökalp çizgisinde yol alan devletçiliğin hangi çıkmaz sokağa aktığını kavramada Webergil adese önünü aydınlatıyordu. Bu bağlamda Ülgener Türkiye'de siyasetin, o dönemde, devletçiliği başarıyla yürüttüğü gerçeğini ıskalıyordu. Nitekim, 1930 sonrasında Türkiye'de devletçilik reflekslerini yitirmiş Gökalpçilikle telif edilse bile, bu işin kabuk tarafıydı ve "norm" da Gökalpçilik entelektüel iklimi damgasını vurmuştu. Oysa, özde, Atatürk-İnönü devletçi uygulamaları Ülgener'in hissettiği Gökalp devletçiliğinin falsolarını asgarîye indirmiş, karizmalarının bir uzantısı olarak politik murakabeleri ile Türkiye'de devletçilik 1939 Eylül'üne kadar altın yıllarını yaşamıştı. Ülgener bu politik murakabenin II. Dünya Savaşı ile bittiğini, piyasanın işleyişine harbin indirdiği darbeyi yakinen görmüştü. Fakat daha da vahimi Gökalpçi anlayışın devletçilik yoluyla Osmanlı'daki batınî tasavvufun gördüğü işlevi yükleneyeceği endişesini taşıyordu. O hâlde iktisadî himayeciliğin hesaplanabilir dinamik bir versiyonu *a priori* devletçilikle yer değiştirmeliydi.

Gariptir, bu fikirler kafasında mayalanırken Ülgener'in 1936'da neşrolunan Keynes'in *The General Theory*'sinden haberi yoktu. Değil Ülgener, Türkiye'de o yıllarda Keynes'i bilen yoktu¹. Harbin hemen ertesinde, 1947-1948 yıllarında Amerika'da Harvard Üniversitesi'nde bulunması Ülgener'e Türkiye'de devletçilikle ilişkin sorulara sağlıklı bir çıkış sundu. Keynes iktisat düşüncesinin kabul edilebilir sağlıklı bir "norm" oluşturduğunu, seminerlerine katıldığı A.H. Hansen'den öğrendi. Hansen derslerini berrak akıcı bir dille anlatırdı. Ayrıca Keynes iktisadının düğümlerini çözmüş bir kitabı da vardı: *A Guide to Keynes*. Ülgener Hansen'in iyi bir takipçisiydi. Zira, onun derslerinde Türkiye için duyduğu toplumsal coşkunun bilimsellikle uzlaşabileceğini yakaladı. Onun açtığı patikada yürüyordu. Ülgener'in bu hocasına olan minnet borcunu dile getirdiği satırları aktaralım:

"... Hansen o tarihler Harvard'daki derslerinde Keynesçi görüşle makro-ekonominin zirvesini temsil ediyordu. Keynes görüşü, denilebilir ki bütün Amerika'da Hansen'in merkezini teşkil ettiği bu odak noktasında etrafa doğru uzak ve yakın

1 1935'lerde "Mekteb-i Mülkiye"de okuyan Cahit Kayra'yı zikrediyoruz: "En hızlı olduğumu düşündüğümüz hocalarımızdan birine Lord Keynes'i sordum. Bütün dünya ekonomisinin 1929 krizi içinde derinlere çöktüğü yıllardı bunlar. Hocamız bana: 'Bilirim yetenekli gençti'" dedi. (1938 *Kuşağı*, (İstanbul, 1995) s. 59). Rahmetli Osman Okyar'ın anlattıklarına göre "J.M.Keynes o tarihlerde İktisat Fakültesi'nde hiç tanınmıyordu" (A.G.Sayar, *Bir İktisatçının Entelektüel Portresi: Sabri F. Ülgener* (İstanbul, 1998) s.105, dn 1).

mesafelere bir çeşit ışınlanma fırsatı bulmuş oluyordu... İki yıllık Harvard tecrübesinden yurda döndükten sonra kaleme aldığım "Millî Gelir, İstihdam ve İktisadî Büyüme" kitabımda da birçok şeyleri Hansen'e borçlu olduğumu ifade etmeliyim."²

Sabri Ülgener'in "Amerika'da fikir iklimini değiştirmek noktasında en önemli rolü oynayan iktisatçı"³ olarak gördüğü Hansen, aslında Türkiye'nin somut maddî gerçeğinin aydınlığında ona aradığını bulduran bir düşünürdü. Geriye Keynesçiliğin Hansen'le Türkiye'ye uygulanması kalıyordu. Ülgener, ihtiyat ve temkini elden bırakmadan, Keynes düşüncesini 1948 sonrasında ülkemizin fikirler fidanlığına taşımıştır. Ancak, onun sıradan bir aktarıcı ya da mutavassıt (middle-man) olmadığı muhakkaktır. Zira, Weber'in akan zamanı ideal bir tiplerle kuşatması Ülgener için önünü aydınlatan bir rehber, bir mürşitti. Fakat akan-zaman karşısında nokta-zaman (ahistoric)'in yaptırım gücü neydi? Keynesçiliğin ahistoric boyutunun pek sorgulamadan onun az gelişmişliğin tarihî gerçeği üzerindeki hükmü ne olacaktı? Dolayısıyla, Ülgener, Hansen'in *A Guide to Keynes*'ine tamamıyla bağlı, elinde makas kesip yapıştıran bir ilim adamı değildir. Kitabı, *Millî Gelir, İstihdam ve İktisadî Büyüme* ise temkinli ve eleştirel bir kafanın yer yer bilhassa az gelişmişliğe dair Keynesçi uygulamaların yaratacağı olumsuzlukları hesaba katan dikkatli bir çalışmanın ürünüdür. Ülgener'in bu kitabın somutlaşması için üzerinde on yıldan fazla emek sarfetmesi, onun eserini, kaleme alınmış diğer makro-iktisat kitaplarından farklı kılmıştır.

II

Bizler İ.Ü. İktisat Fakültesi'nde Keynes'in *The General Theory*'sini yayınlanmasından tam otuz yıl sonra kuzuların sessizliği içerisinde bir büyük hocadan makro-iktisat derslerinde dinliyor, özenle kaleme aldığı ders kitabını okuyorduk. Keynes 1936 yılı Ocak ayında kitaplaşacak olan *The General Theory*'i Cambridge Üniversitesi, King's College'de öğrencilerine anlatmaya 1932-1933 akademik yılında başlamıştı. 1932-1934 yılları arasında iki akademik yıl Cambridge'de J.M.-Keynes'in "Üretimin Parasal Teorisi" başlıklı derslerine katılan bir öğrencisi T.W. Hutchison için bu dersler "bir facia" idi⁴. Keynes Cambridge'de her akademik yıl için sekiz ders verirdi. İki akademik yılda toplam onaltı dersin tamamına katılan, notlar alan T.W. Hutchison, hocası Keynes'in *The General Theory* de sergilediği işsizliğin tek hedef olarak tutulması fikrine hiçbir vakit hayranlık beslemedi. Buna elbette öğrencilik günleri de dahildir. Buna mukabil Keynes'in eseri ancak iki esaslı noktada onun dikkatini çekmişti. T.W.Hutchison'un sözleriyle:

".... İki nokta hariç onun *The General Theory*'deki merkezî teorisine hayran değildim: a) Belirsizliğe dair vurgusu – onun 1937 (*Quarterly Journal of Economics*'deki) makalesinde daha da tebarüz ettirilmişti. b) Biraz bilimsel olmasa bile tahrik ve teşvik edici sonda önceki [iktisadî düşünce tarihi ile alâkalı] bölüm"⁵.

2 S.F. Ülgener, "Alvin H. Hansen (1887 – 1975), İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt 34, (1977), s. 20

3 *Ibid.* s. 23.

4 K.Tribe (ed.), *Economic Careers: Economics and Economists in Britain 1930-1970* (London, 1997), s. 128.

5 T.W.Hutchison'dan A.G.Sayar'a 26. IV. 2001 tarihli mektup.

Bunlar, özetle, Hutchison'un Keynes'e ilişkin görüşleri. Aynı dersi Keynes'ten alan Hutchison'un sınıf arkadaşlarından W.B. Reddaway'ın Cambridge günlerini dile getiren anılarında bu derslerin birer "facia" olduğuna dair herhangi bir işaret bulunmamaktadır. Tam aksine, Cambridge'den mezun olduktan sonra Keynes'in tavsiyesi ile "Bank of England" da görev yapan ve daha sonra akademik hayata geçen Reddaway, hocası ile uyum içerisindeydi⁶. Hâlbuki her iki öğrenci Cambridge'deki ilk yıllarında iktisat dışı dersler okumuşlardı. Hutchison, Peterhouse College'de klâsik filoloji, Reddaway ise King's College'de matematik tahsil ederken, yıl 1932, İngiltere'de işsizliğin %20'ye vurması karşısında birbirlerinden bağımsız olarak disiplin değiştirip, iktisat okumaya karar vermişlerdi⁷. Reddaway'ın Keynesgil sürüklenişine karşı Hutchison'un henüz yirmi yaş çizgisinde Keynes'in derslerini trajik bulmasının ardında, onun eleştirel akıla yaklaşım bu derslerin metodolojik tutarlılığına gösterdiği hassasiyet bulunmaktadır. Hutchison, Reddaway, Tarshih, Rao, Cuthbertson, Thomas, Bryce'le birlikte (bu yedi öğrencinin hepsinin de 1934 yılında Cambridge'de iktisat şeref payesi sınıfından en üstün derece ile mezun olduklarını kaydedelim) Keynes'in derslerini takip ediyordu. Tek farkla! Sadece Hutchison eşanlı olarak Cambridge'de felsefe dersleri veren L. Wittgenstein'in "Blue Books" notlarını yakın arkadaşları L. Goodstein ve F. Skinner vasıtasıyla elde ediyor, *a priori-a posteriori* bilgi ayırımının iktisat teorisi için taşıdığı önemi kavriyordu. Hutchison için artık önemli olan, kurgulanmış bir iktisadî norm'un –Neoklâsik veya Keynesyen– iç örgüsünü oluşturan analitik önerilerinin testten geçip geçmemesiydi. Dolayısıyla, *The General Theory*'i oluşturan temel öğelerin, başta Kahn'ın istihdam çarpanının, deneyden geçmeden postullara dönüşmesi ve uygulamada iktisat politikası aleti olmasının doğuracağı vahim sonuçları, o çok erken yaşta yakalamıştı.

Biz Ülgener'in Türk öğrencileri, Hutchison'un kafasını huzursuz kılan Keynes'in analitik önerilerini kuzuların sessizliği içerisinde dinledik, okuduk. Mateessüf, Keynes'in eserine yayınlanmadan tepki veren bir İngiliz öğrencisinden bu defa bu kitabın yayınlanışından tam 30 yıl sonra bir müminin sıcaklık ve safiyeti içerisinde mistik bir iktisat okuduğumuzun hiç farkında değildik.

III

Aradan yıllar geçti. Akan zaman Hutchison'ı mühim bir iktisat filozofu, iktisat metodolojisinin de "godfather"i yaptı. Keynes'le olan hesaplaşmasını ise önce

6 Cf. K.Tribe (ed.), *op.cit.*, s.79. Bu doğrultudaki listeyi uzatmak mümkün görünmektedir. Ancak bizden bir isim, rahmetli Osman Okyar'ın anılarında bu tesbitlerin pekişmesince katkıda bulunacaktır. 1937-1940 yılları arasında Cambridge, King's College'de iktisat okuyan Okyar da Keynesyen iktisadî hem Keynes'in derslerinden hem de "Kahn'dan Keynes düşüncesinin belli başlı araçlarını ve kavramlarını" özel derslerinde (tutorial) öğrenmişti. [O. Okyar daha iktisat tahsilinin ikinci yılında "hararetle bir Keynesçi" olmuştu. (O.Okyar'dan A.G.Sayar'a 19.11.1997 tarihli mektup içindeki "Keynes Ekolu ve Türkiye" başlıklı yayınlanmamış notlardan).

7 Cf. K.Tribe (ed.), *ibid.*, s.71-72; 127. Ayrıca A.W.Coats, T.W.Hutchison as a Historian of Economics W.J. Samuels (ed.), *Research in the History of Economic Thought and Methodology: The Craft of the Historian of Economic Thought*, (Greenwich, 1983), s. 188. Bir başka meşhur iktisatçı K.Boulding, aynı yıl, Oxford'da ilk yıl okuduğu kimya derslerinin bir hata olduğuna karar vermiş ve kendisini iktisatçı yapacak olan siyaset, felsefe ve ekonomi tahsilinde karar kılmıştı. [cf. K.Boulding, "Memories of a Pre-Beatle-Liverpudlian American", *Society* (March – April, 1978). S. 68].

Keynes v. the Keynesians (1977), sonra *The Limitations of General Theories in Macro Economics* (1980) ile sürdürdü. Meddavar'ın Keynesçiliğinden ne kaldı? Bunu bilmiyorum. Rahmetli Osman Okyar Türkiye'ye Keynesçiliği getiren önemli ilk isim olmasına rağmen, daha sonraki yıllarda iktisadî liberalizme doğru çark attı.

Ülkemizde 1960'lar başı itibarıyla makro-iktisat okuyan kuzuların sessizliğine gelince: Bu sessizlik önce sosyal patlamaya kapı açan anarşik faaliyetlerle kuzuların arasına katılan kötü niyetli kurtlar tarafından bozuldu. İkinci olarak, Keynesci uygulamalar işsizliği çözmeye azimli politikacının eline geçirdiği muhteşem silâhla her şeyden evvel fiyat istikrarının canına okudu. Kurtlar (anti-demokratik solcularla, solu kullanan bölücü akımlarla politikacıların (Keynesciler) 1960-1980 arasında ülkemize verdikleri tahribatı ancak bir beyitin (lâ-edrî) yardımıyla ifade edebilirim:

“Kimseler fehmetmedi davasını manamızın
Biz dahi hayranıyız dava-yı bimanamızın”

Şimdi bu genel çizgilerden özele çekilince tabloda nasıl bir vurgu kaymasının ortaya çıktığını kaydetmek isterim. Bu da benim Sabri Ülgener hocamla farklı iki damar içerisinde yol almış bulunan akademik hikâyemdir. İlki, Ülgener'in İ.Ü. İktisat Fakültesi'ndeki derslerini izleyen sessiz kuzulardan biri olmam. Bu satırlarımı tahdis-i nimet ederek yazıyorum. Kurtların tecavüzüne uğramadan, bu defa Birmingham Üniversitesi'nde T.W.Hutchison'ın öğrencisi oldum. Yurduma dönünce İ.Ü. İktisat Fakültesi'nde Ülgener'in yanında akademik hayata intisab ettim. Artık ikinci damar içerisinde Ülgener'in ebedî talebesi olarak ondan feyz alacaktım. Subjektif alanın bütün ikramını kullanarak kendileriyle hemdem oldum. Sohbetlerimizde iktisadî düşünce tarihinin büyük ustalarını bazen en hurde bilgi kırıntıları içerisinde dile getirirdik. Bunların hepsi iyi idi. Ama Ülgener hoca hâlâ İ.Ü. İktisat Fakültesi'nde Keynes iktisatını okutuyor, kitabı da sadece öğrencileri tarafından okunmuyordu; bu kitabı başka fakülte'deki iktisat hocaları da okutuyordu. 1977 yılı sonlarına denk düşen bir sohbetimizde Hutchison'ın yukarıda adı geçen eserini de yedeğime alarak hocama şu can alıcı soruyu yönelttim: “Keynes iktisadının pozitif iktisat düzlemi içindeki yerini neden sorgulamıyoruz?” Ülgener, cevaben, olgunluğa ulaşmış bir ekonominin depresyon şartları içerisinde işsize iş sunduğunu, bunun da maliyetinin, ilk ağızda, pek düşünülemeyeceğini, binnetice az gelişmiş bir ekonomide de “zor” (reel)'un oyunu (norm) bozacağını söyledi.

Aslında bu tarihten bir yıl önce ciddi olarak bozulan sıhhi dengesinin yarattığı karamsar hava içerisinde Ülgener'in Keynesle uğraşacak hâli yoktu. Gerçekten de zor oyunu bozuyordu. *Zihniyet ve Din* başlıklı o muhteşem çalışmasını bir an evvel tamamlamak, *İktisadî İnhitat Tarihimizin Ahlâk ve Zihniyet Meseleleri*'nin de gözden geçirilmiş ikinci baskısının telâş içerisindeydi. Ayrıca, emekliliğine de pek bir şey kalmamıştı. Bu kitapların arzu ettiği baskılarına kavuşmak onu ruhen rahatlatı. Kendileriyle vefatından on gün önce gerçekleşen son görüşmemizde şunları söylemişti:

“... Şöyle bir yazı yazmayı düşünüyorum. Yıl 1983. “Götürdüğü ve Getirdikleri İle Bir Yüzyıl.” Götürdüğü K.Marx. Getirdikleri ise J.A.Schumpeter ve J.M.Keynes”⁸.

Ülgener bu üç titani yazacaktı. İhtimal ki, Keynes’le de hesaplaşacaktı. Ancak ecelin aman vermemesiyle bu proje somutlaşamadı.

IV

Sabri Ülgener’i Keynesci fikirlere yaklaştıran esas sebep, onun Weberciliğinin bir uzantısı olarak bir Osmanlı mirası olan batini tasavvufun yaptırım gücünün önünün bir yerden kesilmesiydi. Neticede ekonomik düzlem, gecikmeli de olsa, bu ara dönemde sağlıklı firma düzenine kavuşacaktı. Oysa, 1930’ların devletçiliği Gökalp anlayışı ile bu işi başaramazdı; dahası, bir Osmanlı mirası olan batini tasavvufu Cumhuriyetli yıllarda bu defa yerini devletçiliğe bırakabilirdi. Ülgener böyle düşünüyordu ve Türkiye’nin tarihî sürüklenişi içerisinde rasyonel firmanın oluşumuna imkân verecek başka bir çıkar yol olmadığına inanıyordu.

Aslında Keynescilik 1950 sonrasında iktidarların vazgeçemediği bir iktisat politikası oldu. Uygulamada ortaya çıkan tablo Ülgener’in kurguladığı “norm”u tekzip ediyordu. Önce siyasal hayatın modernizasyonu içerisinde partilerin iktidarda geçen ömürlerinin kısılgı ve karizmatik liderlerin yaptırım gücünün olmayışı devletçiliğin uyuşturucu etkisini artırdı. Bireysel sermaye birikimine tutulan çanaklar da rasyonel firmayı ortaya koyamamıştı. Türk siyasal hayatının son 50–55 yıllık hikâyesi evlere şenlik eyyamcı tipolojisiyle Keynesciliğin Ülgener’in ümitvar olduğu uygulamasının rasyonalizme açık yanlarını berhava ediyordu. Faturayı en ağır bedelle ödeyen de fiyat istikrarı oldu. Görülen şu idi ki, Ülgener’in fikrî dünyasında Keynesciliğin yeri tartışmalıydı.

Oysa Türkiye’nin tarihî sürüklenişinin ortaya koyduğu mirasın kuşatılmasında Ülgener, Weber’den aldığı ışıkla irrasyonelliği besleyen kaynağı bulmuştu. Bu kaynağın kurutulması yönünde Tanzimat sonrasında gelen dışsal şoklar merkez-çevre ayırımında merkezde gözlemlenen kıpırdanmanın sahipleri müslüman Türkler değildi. Ana kütle merkezi ile, çevresi ile iktisadî maddeyi eğip bükecek rasyonalizmin çok uzağındaydılar. Ağır ve hantal yapının topyekün değişiminde Türkiye’de devletçilik rasyonelleşmeyi getiremedi. Hülâsa, insanımız bugün hâlâ sergilediği atalet, irrasyonellik ve kayıtsız ekonomiye yuvarlanması ile Ülgener’i haklı çıkarmakta devam ediyor. Ülgener teşhis ediyor, tedavi için çamaçar Keynesciliğe bel bağlıyor, ancak cevap vermeyen bir tedavinin yarattığı ılımlı kıpırdanmayı, bunca yılın muhasebesi olarak, silik çizgileri içerisinde, gayri menkulden menkule, altından nakite geçişte görüyordu. Ülgener vefatına değin zihniyet dünyamızın vuran nabzını avucunun içinde tutmuştu. Vefatından önce tamamladığı, ancak yayınlanmasını göremediği son yazısında girişimcinin işinin artık eskisi gibi kolay olmadığını altını şu sözlerle çiziyordu:

“... Türk iş adamı, değişen bu dünyada yerini almak ve korumak istiyorsa,

8 Cf. A.G. Sayar, *op.cit.*, s.198-199.

dünün sayı ve hesaptan hoşlanmayan, babacan, huzurlu dünyasına elveda demek zamanının çoktan gelip çattığı bilincine varmakta gecikmeyecektir.”⁹

Bu satırlar bir büyük âlimin kafasından kalemine ulaşan düşüncelerin satırlarla son şekillenişidir.

Basit çizgiler içerisinde ifade etmek gerekirse, günümüzde hâkim iktisadî zihniyet anlayış ve arayışının rahat ve huzuru iş hayatında da telkin eden dünkü anlayıştan pek kopmadığı görülüyor. Gerçekten de ülkemizde huzurlu dünyasına elveda diyecek kaç müteşebbis var? Firma sahibinin daima kolayca kaçışı, önünde duran rasyonel çözümlere pek itibar etmeyişi, irrasyonel–kayıtsız ekonomiyi sürekli tercih edişini ne ile açıklayabiliriz? Müşterisine “dükkân senin” dedirten bu zihniyet dünyasına hemen herkesin sürtünmüş olduğu gerçeğini nasıl inkâr edebiliriz?¹¹ Ülgener’in derin bir vukufu içeriğini tesbit ettiği bu hantallığın rasyonel bir ekonomiye geçit vermeyeceğinin bilincinde olmamız gerekiyor. Demek oluyor ki onun vefatının yirminci yılında hâlâ yerimizde saymaktayız. Nitekim Ülgener de bu olayın farkındaydı:

“... Aynı çizgilerin, tarihin akışı ile, dünden bugüne sürüklenip gelmeleri de... ehemmiyetli sayılmak lazım gelir. Asırlar, derinliğine saplanan o çizgilerden, kabul etmeli ki, pek azını silebilmiştir”¹⁰

Evet, artık kabul etmeliyiz ki, bizim insanımızı içerden dışarıya kuşatmış irrasyonelliği aşacak içsel bir zihniyet inkılabının olabilirliğini ve kapsama alanının boyutlarını yeniden tartışmaya açmamız gerekiyor. Dışsal bir şok vereceğine inandığımız Avrupa Birliği’nin bizatihi kendisinin birlik olamayışı karşısında Türkiye bu tartışma fırsatını ele geçirmiş bulunuyor. Böylesi bir tartışmaya katılacak olan herkesin önce Sabri Ülgener’in zihniyet araştırmalarını hazmetmesi gerekiyor.

9 S.F.Ülgener, “Dünden Bugüne İktisat ve İşletmecilik”, *Türkiye’de İşletme Biliminin Öncülerine Armağan*, (İstanbul, 1985), s. 168.

10 S.F. Ülgener, *İktisadî Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası*, İstanbul, 1981, s. 207.

11 A.Alatlı’yı zikrediyoruz: “Elektrik çalan komşusunu ihbar etmeye kıyamayan dükkanına gelen müşterisini kendisinin sifteh yaptığı gerçekleriyle Ahi geleneğinde komşusunun dükkanına yönlendiren “reka-bet” kelimesinden hicap duyan, dilinde “ambition” kelimesi olmadığı gibi “tamah” kavramından uzak durmaya çalışan Müslüman Türk insanının “kalkınması”da bu kadar olur”. [“Takat İle Hakikat Arasında: Türkiye”, *Zaman*, (7.III.2003)]. İ. Ortaylı’nın sözleriyle: “İş adamlarımız kasalarını ve defterlerini kontrol etmiyor, sonra da şikâyet edecekler. Şu son manzaralar gösteriyorki Türkiye ciddi insanların toplumu değil. Ama bu ciddiyetsizliğin çok pahalıya ödeteleceği bir toplum olduğumuz açık” [Avrupa Birliği veya ‘Magdalene Rahipleri’; *Türk Yurdu*, Sayı 187, (2003), sf. 25].